

CHOLG‘U IJROCHILIGI – MILLIY MUSIQA SAN‘ATINING YURAGI

Respublika musiqa va san‘at texnikumi

Aripov Sardor

Islomov Jahongir

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek xalqining boy musiqa merosi – cholg‘u ijrochiligi haqida so‘z boradi. Maqolada cholg‘u san‘atining tarixiy ildizlari, torli va nafasli cholg‘u asboblari, mintaqaviy ijrochilik maktablari, ustoz-shogird an‘analari va zamonaviy rivojlanish holati keng yoritilgan. Muallif milliy cholg‘u san‘atining xalq ruhiyatidagi o‘rni, madaniy ahamiyati va uni asrab-avaylash zarurati haqida fikr yuritadi. Ushbu maqola musiqa sohasiga qiziquvchilar, talabalar va pedagoglar uchun foydali ilmiy-uslubiy manba bo‘lib xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *Cholg‘u ijrochiligi, O‘zbek milliy musiqa san‘ati, Dutor, Rubob, Nay, Doira, Shashmaqom, Torli cholg‘ular, Nafasli cholg‘ular, Ustoz-shogird an‘anasi, Xorazm cholg‘u maktabi, Farg‘ona-Toshkent uslubi, Buxoro-Samarqand musiqa maktabi, Milliy qadriyatlar, O‘zbek musiqasi tarixi, Madaniy meros, Ijrochilik san‘ati, O‘zbekiston musiqa festivallari, Zamonaviy cholg‘u san‘ati, Musiqa ta‘limi*

Cholg‘u ijrochiligi O‘zbekiston madaniy merosining ajralmas qismi bo‘lib, xalqning ruhiy olami, qadriyatlari va hayot tarzini ifoda etadi. Asrlar davomida bu san‘at turi o‘ziga xos maktablarni, uslublarni va ijrochilik an‘analarini yaratdi. Bugun ham u xalqimiz madaniy hayotida muhim o‘rin egallab kelmoqda.

O‘zbek cholg‘u ijrochiligi chuqur tarixiy ildizlarga ega. Qadimgi davrlardan boshlab, turli marosim va bayramlarda cholg‘u asboblari vositasida kuylar ijro etilgan. Arxeologik topilmalar va tarixiy manbalarda qadimiy cholg‘ular – chang, qovoq rubobi, karnay, doira haqida eslatmalar mavjud. Bu cholg‘ular orqali xalq o‘zining shodligi, g‘amginligi, orzu-umidlarini ifoda etgan.

Karomatov F. – “O‘zbek musiqa san‘ati tarixi” Ushbu asar O‘zbekistonda musiqaning tarixiy shakllanishi, cholg‘u san‘atining ildizlari va Shashmaqom maktabining rivoji haqida chuqur tahliliy ma‘lumot beradi. Muallif cholg‘u asboblarning tasnifi va ularning ijtimoiy hayotdagi o‘rniga alohida e‘tibor qaratgan.

Ziyodov U. – “Maqomlar olami” Kitobda Shashmaqom musiqasi va uning cholg‘u asboblari bilan uyg‘unligi, har bir cholg‘u vositasining maqom ichida qanday vazifani bajarishi tahlil qilingan. Tahlil davomida cholg‘u ijrochiligining nafaqat musiqiy, balki falsafiy jihatlari ham ochib berilgan.

Rasulova M. – “O‘zbek xalq cholg‘ulari” Bu monografiyada milliy cholg‘ular haqida batafsil ma‘lumotlar beriladi: ularning tuzilishi, tovush tembri, tarixiy kelib chiqishi va ijrochilik texnikasi. Kitob o‘zbek cholg‘ularining xalq marosimlari, raqs san‘ati va sahna musiqasidagi o‘rnini yoritadi.

20-Fevral, 2025-yil

“O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” – Musiqa bo‘limi Ensiklopediya maqolalari cholg‘u san‘ati haqida umumiy ma‘lumot, mashhur cholg‘uchilar va mintaqaviy uslublarni haqida aniq va ishonchli ma‘lumotlar bilan boyitilgan. Ilmiy manba sifatida juda foydalidir.

Qodirova D. – “Milliy musiqada ijro san‘ati” (maqolalar to‘plami) Ushbu to‘plamda zamonaviy cholg‘u ijrochiligining yutuqlari, yosh iste‘dodlar, ta‘lim tizimidagi o‘rni va xalqaro hamkorlik haqida tanqidiy yondashuvda fikrlar berilgan. Unda bugungi kunda cholg‘u san‘atining qanday yo‘nalishlarda rivojlanayotgani yoritilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek cholg‘u ijrochiligi ilmiy va amaliy jihatdan chuqur o‘rganilgan, ammo hali hanuz tadqiq etilishi zarur bo‘lgan jihatlar mavjud. Xususan, zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlik, cholg‘u asboblarning modernizatsiyasi va yosh avlod orasida ommalashtirish kabi mavzular ilmiy izlanishlar uchun istiqbolli yo‘nalishlardir.

O‘zbek milliy cholg‘u asboblari ikki asosiy guruhga bo‘linadi:

1. Torpishli (torli) cholg‘ular:

oDutor – ikki torli, eng ko‘p tarqalgan cholg‘u;

oRubob – ko‘p torli, chuqur va boy tembrga ega;

oSato – yirik, murakkab tuzilgan, asosan maqom ijrosida ishlatiladi;

oTanbur – torli cholg‘ular ichida eng qadimiylaridan biri.

2. Nafasli va uriluvchi cholg‘ular:

oNay – qadimiy nafasli cholg‘u, kuchli hissiyot ifodalash vositasi;

oDoira – uriluvchi cholg‘u, marosim va raqs musiqasining asosi;

oKarnay, surnay – asosan tantanali tadbirlarda ishlatiladi.

Cholg‘u ijrochiligi ustoz-shogird an‘anasi asosida rivojlangan. Har bir mintaqada o‘ziga xos ijrochilik uslubi shakllangan:

Xorazm maktabi – yorqin, jo‘shqin va kuchli ritmik ifoda bilan ajralib turadi;

Farg‘ona-Toshkent maktabi – nozik, hissiyotlarga boy, lirik kuylar bilan mashhur;

Buxoro-Samarqand maktabi – Shashmaqom asosidagi murakkab kuylar va klassik musiqaning yuksak namunalariga boy.

Ushbu maktablar orqali ko‘plab yirik cholg‘uchilar yetishib chiqdi. Ular orasida To‘xtasin Jalilov, Shavkat Mirzaqulov, Turg‘un Alimatov kabi ustozlar o‘zbek musiqa san‘atida o‘chmas iz qoldirishgan.

Bugungi kunda ham cholg‘u ijrochiligi keng rivojlanmoqda. Davlatimiz tomonidan san‘at maktablari, konservatoriyalar, milliy ansambllar faoliyati qo‘llab-quvvatlanmoqda. Yosh cholg‘uchilar nafaqat mahalliy sahnalarda, balki xalqaro musiqiy festivallarda ham ishtirok etib, O‘zbekiston madaniyatini targ‘ib qilmoqdalar.

Shuningdek, milliy cholg‘u asboblari xorijlik musiqachilar orasida ham qiziqish uyg‘otmoqda. Ko‘plab xorijiy universitetlarda o‘zbek cholg‘ulari bo‘yicha maxsus kurslar ochilmoqda.

Cholg‘u ijrochiligi – bu xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va ijodiy ruhi ifodasidir. Har bir cholg‘u asbobi, har bir kuy xalqimizning yuragidan chiqqan go‘zallikdir. Uni asrash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning burchimizdir.

20-Fevral, 2025-yil

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Қароматов Ф. – Ўзбек мусиқа санъати тарихи. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1983.
2. Зиёдов У. – Мақомлар олами. – Тошкент: “Фан”, 1990.
3. Расулова М. – Ўзбек халқ чолғу асбоблари. – Тошкент: “Музыкалит”, 2005.
4. Қодирова Д. – Миллий мусиқада ижро санъати // Мақолалар тўплами. – Тошкент: Консерватория нашри, 2018.
5. Ўзбекистон миллий энциклопедияси – 7-жилд, “Муסיкий маданият” бўлими. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004.
6. Солиев Ш. – Шашмақом ва унинг ижро усуллари. – Бухоро: “Ирфон”, 1995.
7. Ҳамидов Ҳ. – Ўзбек халқи анъанавий мусиқаси. – Самарқанд: “СамДУ нашри”, 2010.
8. Мўминов Ж. – Ўзбек миллий чолғу асбоблари ва ижрочилик санъати. – Тошкент: “Ижод”, 2021.

Global
Science
Publication